

1950

19
50**1950. január 1.**

Az egyre balrább tolódó kultúrpolitikában érdekes jelenség, hogy a Magyarországon még 1947-ben bemutatott jazzvonalatkozású szovjet jazzfilmről közel három esztendővel később írt a „Népsport”:

„Az operától a jazzig címmel kötöttek egy csokorba nyolc kis filmje a Fáklya eheti műsorán. Fel-felcsattan a taps a nézőtéren, amikor befejeződik egy-egy kisfilm. A szovjet művészetből adnak íze-lítőt ezek a filmek, amelyeknek mindegyike valóban egy kis remekmű. Nagy művészi élményt jelent mind. Lemesev éneklí a »Rigoletto« legszebb áriáit, Gilels és Filjer két-zongorás hangverseny ad, a leningrádi opera művészei káprázatos táncot mutatnak be, Ulanova pedig egyik leghíresebb táncát, »A hattyú halálát« varázsolja elénk. Ragyo-gó jelenetet formáltak Beethoven »Bordal«-ának aláfestésére, valamint Csajkovszkij »Diótörő« balettjére. Kedves népi dal csendül fel a harmonikások szerenádján, végül egy szovjet jazz-zenekar kelt derűtséget vidám zenéjével. Kitűnő a Fáklya műsorának többi száma is: a magyar és szovjet híradó, s a Lánchíd újjáépítése alkalmából készí-tett film, amely a híd történetével kapcsolatban rávilágít száz év magyar társadalmá-nak életére is. Kitűnő műsor!⁴⁵⁶

1950. február 12.

A „Magyar Nemzet” „Oktatás” rovatában jelent meg a következő hirdetés:

„Jazz-zongorát, magyar-nótát tanítok. Mónus I.-rakpart 51. III. 20”⁴⁵⁷

1950. március 17.

Ebben az esztendőben már végzetesen ultrabalos irányba fordult a jazzt ellenzők tábora, akik Maxim Gorkij „tanítványaiként” csak elítélni tudták e népszerű műfajt. Összehordtak tücsköt-borat, mint tette azt a „Szemétdomb” című cikkének ismeretlen cikkírója a Magyar Ifjuság Népi Szövetsége (MINSZ központi hetilapjában, a „Szabad Ifjuság”-ban:

„Hangzatos címek, mint »Dobpárbaj«, »Gondolák szerenádj«, »Féltre bánat«, hozzá

456 Mozi. Az operától a jazzig. Népsport, Bp., 1950. január 1., p.6

457 Oktatás. Magyar Nemzet, Bp., 1950. február 12., p.14

„Budapest kedvencei» s kész a jazzmatiné, ahol valamilyen bárgyú összekötőszöveg kíséretében a magyarrá áthangszerelt amerikai slágerek némi sírvavidagással keverten kerülnek a közönség elé. Itt-ott egy-egy Strauss-keringőt vagy népszerű szovjet zeneszámot is műsorba iktatnak, de nincs benne köszönet. A Poljuskából szakszónokon rikoltó jazz-parafrázis lesz, a Dunajevszkij-melódiákat fűlsiketítő dobszólók teszik élvezhetetlenné. A műsorközlő ócska viccek közt el-elpukkant egy-egy »demokratikus szólamot«, arról, hogy vidámabb lett az életünk vagy arról, milyen lendülettel építik új országukat a magyar dolgozók s aztán felhangzik a dal: »Szalmaláng nálad a szerelem...»

Nincs ez így jól, tisztelt matiné-rendezők, tisztelt előadók és műsorközlők. A gombamódra elszaporodott jazz matinék a kozmopolita, ízlésrontó »művészet« szöszlőli. Kár a helyiségért, kár az időért, kár a tiszteletdíjakért. Adjunk inkább szép könnyűzenét, új magyar és szovjet melódiákat, jóízű tréfát. Higyjék el, az ilyen műsort sokkal jobban kedveli a közönség. S ha a csíkos harisnyás, ragasztott szempillájú törzsvendégek el is maradnak, nem sajnálja őket senki...⁴⁵⁸

1950. március 21.

Ezen a napon hangzott el először a Petőfi Rádióban „Az amerikai jazz az imperializmus szolgálatában” című félórás előadás, amelyet Tamássy Zdenkó zeneszerző (1921-1987) tartott.⁴⁵⁹

Az előadást hangfelvételtől július 8-án, szombaton 16.00 és 16.30 között hangfelvételtől, szintén a Petőfi-Rádióban, megismételték.⁴⁶⁰

1950. március 24.

Aligha véletlenül érkezett ekkor Budapestre Szergej Obrazcov amerikaellenes báb-színházi darabja, a „Szempillád zizenésére”. A „Szabad Nép” munkatársa egy komolyabb terjedelmű cikket adott le a darabbal kapcsolatban, különösen kiemelve annak imperializmus ellenes élet.

„Soha nem látott élményben volt részük azoknak, akik az Obrazcov-együttes nagyszerű bemutatkozó előadását, a »Szempillád zizenésére« című tragikomédiát végignézték. A bábjátékok gyermekek mulattatásának, vásári szórakoztatásnak ismertük mindaddig. S most egy utólérhetetlen szovjet művészi együttes megmutatta nekünk azt, hogy ezt a kevéssé ismert, mellőzött műfajt páratlanul magas művészi színvo-

458 Szemétdomb. Szabad Ijjaság, Bp., 1950. március 17., p.16

459 Magyar Nemzet rádiómelléklete 1950. március 19.- március 25. Magyar Nemzet, Bp., 1950. március 17., p.6

460 A Népszava rádióműsora 1950. július 3-tól július 9-ig. Népszava, Bp., 1950. július 1., p.4

nalra lehet emelni, s nemcsak a gyerekek, hanem az egész nép szórakoztatásának, nevelésének eszközévé lehet tenni. Csodálatos és felejthetetlen, szinte alig elképzelhető az a technikai tökéletesség, amellyel az élettelen bábuk valóban életre kelnek és megragadó az a magasrendű előadásmód, amellyel a szovjet bábművészek mondanivalójukat tolmácsolják. Gyakran az ámuló néző előtt nemcsak az előadott darab tűnik mesének, hanem mesébeillőnek tartja azt is, aminek szemtanúja: magát az előadást. Nem egyszer csak az elragadtató, a feldübörgő taps ébreszti rá, hogy mindaz, amit lát – valóság. S ráébredti erre maga a darab is, ez a mélyenszántó szatíra, amely a bábművészet sajátos eszközeivel – a valóság, a szocialista realizmus talaján áll.

Tragikomédiánkkal le akarjuk leplezni a hollywoodi filmstúdiók monopolkapitalistának hazugságait, erkölcsileg és művészileg alantas, züllött-módszereit. A gúnyirat éles találé vonásaival akarjuk megmutatni és nevetségessé tenni, hogyan készülnek azok a buta, ártalmas, reakciós, amerikai filmek, amelyek a háborús uszítók egyik fegyvereként elárasztják a marshallizált országok moziáit.

– Ezeket mondja bevezetőjében útmutatóként Szergej Obrazcov, a szovjet bábjáték mestere és máris rítók jazz harsan s a szétnyíló függöny mögül felbukkan Newyork felhőkarcolóinak rengetege. Kezdődik a »Szempillád zizenésére« előadása. Előttünk rek-

Szabad Nép, 1950. március 24.

lámok futnak fel a magasba: »Pihenjen a mi nyugalmas temetőnkben«, »Akar ön egy napig tevé lenni?« ... az ízléstelenség, a butaság, az ember-telenség: az imperializmus Newyorkjában vagyunk. Mr. Jackie filmtrösztvezért ágyában telefoncsengetés ébreszti. »Sürgős rendelés! Az amerikai kultúra támad! Az amerikai filmmel el kell árasztanunk az egész

világot. Ez lesz az ajándékunk az Ó világnak» – mondja egy hang a telefonban. Megindul a körtelefonálás: Megszületik az »új« filmtéma, Bizet Carrmenje nyomán. Címe »Szempillád zizenésére – vagy Carmen«. Merimé novella-hősnőjéből hőbortos amerikai »flapper« lesz; aki 120 mérföldes sebességgel száguld versenyautójával weekendre Don Joséval. Már javában folynak a film felvételei, amikor a tröszt elhatározza: kommunista-ellenes filmet készít a Carmenből. Hogy ne vesszen el az eddig befektetett pénz, csak a második felét írják át: Carmenből »Vörös Katja«, »Moszkva ügynöke« lesz, s a csempész-tanya színhelyét áthelyezik a »Vörös áfonya« pásztor-kolhozba.

Ennyi röviden a darab témája. A játék az erőteljesen jellemzett alakok egész sorát vonultatja fel: élet-halálról döntő, aljas, de korlátoltságában oly nevetségés trösztvezértől s a kiszolgáltatott, stréber gépirónóktól a megalázottságában bölcselkedő néger mixerig és a magában lázadó, de nyílt, tiltakozásra képtelen, gyámoltalan segédrendezőig. De nemcsak az egyes alakok jellemzik maró szatírával a megsemmisülésbe zuhanó kapitalista társadalmat, hanem a darab egész sor kitűnően megrajzolt olyan

helyzete, mint a színész-sorozatás gátlástalan embertelensége, vagy a forgatókönyv »gyártásának«, az amerikai álkultúrát oly találóan tükröző torzképe.

J. Szperanskij háromfelvonásos harcos darabja a »tisztá művészet« szemforgató burzsoá hazugságának nagy leleplezése.”.⁴⁶¹

1950. június 2-3-4.

A könyvnapj ajánlott könyvek jegyzékében bukkant fel Maxim Gorkij „Az igazi kultúra” című kötete, amelyet a Szikra Könyvkiadó adott ki.⁴⁶²

”GORKIJ:

Az igazi kultúra

A Szikra kiadásában most jelent meg Gorkij »Az igazi kultúra« című könyve, amely Gorkij újságcikkeit, tanulmányait és szatíráit foglalja magában. Az összegyűjtött cikkek témája a Szovjetunió és a nyugateurópai imperialista országok kritikai összehasonlítása, elsősorban a kultúra terén, de politikai és gazdasági szempontból is. Gorkij ebben a művében bemutatja az imperialisták dőzsölését, bankárok és gengszterek garázdálkodását, a nép elnyomatását, kizsákmányolását. És megmutatja a másik világot is. A szocializmus építésének hősi munkáját a Szovjetunióban, a szocialista munkaverseny csodálatos eredményeit, az ifjúság nevelését, az igazi kultúra vívmányait. A cikkek könyörtelen erővel leplezik le a háborús uszítókat, a dolgozó emberiség ellenségét, a fasizmust.”⁴⁶³

Nádor György (1920-?) filozófus, vallástörténész, az MTA filozófiai bizottságának titkára, a budapesti tudományegyeten docense a „Társadalmi Szemle”, a Magyar Dolgozók Pártjának tudományos folyóirata nyári kettős számában hosszabb kritikát írt a kötetéről. Ebből idézünk:

„Gorkij a kultúra kérdéseiről írott cikkeinek magyar nyelven megjelent gyűjteménye a nagy íróat egy új, nálunk még kevésbé ismert oldalról mutatja be; megismerjük belőle Gorkijt, a gondolkodót, aki a kultúra aktuális kérdéseit magas elvi síkon vetette fel és oldotta meg. Gorkij az imperializmus és annak elembertelenítő hatásai ellen harcolt művészi alkotásaiban éppen úgy, mint publicisztikai írásaiban. E kötetben közöttük megmutatják, hogy a Gorkij művészi alkotásaiban megnyilvánuló pártosság, harcos kiállása a proletariátus ügye mellett elméletileg szilárdan megalapozott világnézet-politikai állásfoglalásra támaszkodik.

461 L. J.: „Szempillád zissenésére”. Az Obrazcov-együttes nagysikerű bemutatkozása. Szabad Nép, Bp., 1930. március 24., p.6

462 A könyvnapj ajánlott könyvek jegyzéke. Corvina, Könyv-, antikvárius-, papír- és írószerszaktap. Bp., 1950. május 26., p.3

463 Gorkij: Az igazi kultúra. Szikra, Bp., 1950. május 20., p.6

Gorkij írásainak további jelentősége, hogy segítséget nyújt számunkra abban a küzdelemben, amit a burzsoá ideológia és annak nálunk is meglévő maradványai ellen folytatunk. Ma, amikor a kultúra frontján vívott küzdelemnek politikai szempontból elsőrendű fontossága van, nagyon aktuális volt. Gorkij ilyen tárgyú írásainak kiadása, amelyekből bolshevik szenvedélyességet, a kultúra problémáinak a politika kérdéseivel való legszorosabb összekapcsolását, bátor és megingathatatlan állásfoglalást tanulhatunk.⁴⁶⁴

A kötet jazzszempontból legfontosabb cikke „A kövérek muzsikája”, amelyet Maxim Gorkij még 1928-ban, azaz kerekén 22 esztendővel a magyarországi megjelenetése előtt írt. A magyar nyelvű változatban ez mintegy hét nyomtatott oldal. Ez a cikk volt az, amire az 1950-es évek elején a pártfunkcionáriusok – fogjuk rá, hogy csak tudatlanságból, ismerethiányból – mint kapitalista csökevényt emlegették a jazzt. Idézzünk ebből a nem minden tanulság nélkül való írásból:

„Az üdítő csendet valami kellemetlen kopácsolás szakítja meg - egy, kettő, három, tíz, húsz ütés és közvetlenül utána, mint iszap a tiszta, átlátszó vízbe, ömlik a vad nyivakolás, füttyülés, ropogás, üvöltés, ordítás, kattogás. Nem emberi hang ez: inkább a ló nyerítéséhez hasonlít, disznóröfögés, számarordítás vegyülete, óriási békák szerelmes brekegése. Az esztelen hangoknak ez a fülsértő káosza alig felfogható ritmusban lüktet. Ha egy-két percig hallgatjuk ezt a macskazenét, akaratlanul is azt kell gondolnunk, hogy örültek zenekara játsza. Ez a zene az értelmet a durva nemiség mély fertőjébe rántja le. Bizonyára valami ember-csődör vezényli, óriási fal-luszát lengetve.[...]”

Ez a kövér emberek muzsikája. Ritmusára cinikusan mozgatják combjukat a »kulturországok« luxuskocsmáiban a kövér emberek. Ritmusára disznólkodnak, nyilvánosan megjátsszák a férfi és egyesülésének aktusát. [...]

A kövérek világában járványszerűen terjed az »egyenmű« szerelem. A »fejlődés«, amelyen ezek a kövérek átesnek, nem más, mint elfajulás.

Ez hát a »fejlődés« útja, amely a menüett szépségétől és a keringő elevenségétől a cinikus foxtrothoz és a görccszerű csárlsztonhoz, Mozarttól és Beethoventől a néger jazzhez vezet. [...]

Aztán a kövérek muzsikája fülsiketítő robajjal végre megszakad. Olyan robajjal, mintha az égből a földre zuhanna egy konyhaedénnyel megrakott fiók. Újra beáll a kristálytisza csend”.⁴⁶⁵

464 Nádor György: Maxim Gorkij: Az igazi kultúra (Szikra 1950). Társadalmi Szemle, Bp., V. évfolyam, 7-8. szám, 1950. július-augusztus, p.652-654

465 Maxim Gorkij: A kövérek muzsikája -Ujságcikkek és szatírák. In: Uő: Az igazi kultúra (Fordította: Rényi Ervin). Szikra, Bp., 1950, p.171-177

Közel hét évtizeddel a magyar nyelvű megjelentetés után felmerül a kutatóban, hogy vajon az első olyan kommunista korifeus, aki elolvasta az írásművet, nem vette észre, vagy nem akarta észrevenni (?), hogy amit olvas, az nem politikai útmutató, nem politikai útravaló, hanem tömény satíra? Amint azt a kötet alcíme is megjegyzi: „Ujságcikkek és satírák”...

1950. június 21.

A Bartók Béla Szövetség budapesti ankétjáról beszámoló cikkben érdekes kezdeményezésről számolt be. Mauriciu Voscan, a román Folklóre-együttes vezetője így nyilatkozott:

”- Harcolunk a zenei »amerikanizmus« ellen - mondotta. - Az amerikai jazz a néger népzene eltorzítása, a tökések ízlése szerint. Ezt mi elvetjük, de megőrizzük a jazz hangszereit és népi motívumokon alapuló, könnyű, dallamos, lírai zene előadására használjuk.”⁴⁶⁶

Feltételezhető, hogy valahol itt, ennél az együttesnél kell keresnünk a román etnojazz kialakulásának korai gyökereit.

1950. december

Az 1950. decemberi távbeszélő névsorban még szerepelt két jazz zongorista

„Boros László jazz zongorista, XIII., Kresz Géza u. 51, 201-819”

„Szilágyi Károlyné jazz-zongorista, V., Molnár-u.21, 382-245”⁴⁶⁷

466 A román Folklóre-együttes vezetője a Bartók Béla Szövetség ankétján. Népszava, Bp., 1950. június 21., p.6

467 Budapesti Távbeszélőnévsor, 1950. december, Bp., p.49 & p.444